

Nr 284.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443); given Stockholms slott den 17 maj 1940.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över försvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att antaga härvid fogade förslag till lag om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443).

GUSTAF.

Per Edvin Sköld.

Förslag till Lag

om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443).

Härigenom förordnas, *dels* att § 19 mom. 1 e), § 22 e), § 24¹⁾, § 27 mom. 3 A samt § 55 värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443) skola upphöra att gälla, *dels* att § 1, § 3 mom. 1, § 4, § 5 mom. 2, § 7, § 16 mom. 2, 3, 4 och 5, § 19 mom. 3 och 4, § 26, § 27 mom. 2 och 2 a¹⁾, § 33 mom. 1 samt § 34 mom. 2 samma lag skola erhålla ändrad lydelse på sätt nedan sägs, *dels ock* att till § 19 skall fogas ett nytt moment, betecknat 5, av nedan angivna lydelse.

§ 1.

Svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår, under vilket han fyller tjugu år, till och med det, under vilket han fyller fyrtiosex år.
Är svensk — — — i riket.

§ 3.

1. Värnplikten fullgöres i beväringen och landstormen. Tjänstetiden i beväringen är sexton år.

I krigstid — — — de inkallade.

§ 4.

Från värnpliktens fullgörande frikallas den, som till följd av lyte, stadigvarande sjukdom, kroppslig svaghet eller annan dylik orsak icke är duglig till krigstjänst.

§ 5.

2. Tjänstetiden i — — — mom. 1 sägs.

Har värnpliktig utan laga förfall eller beviljat uppskov under något år uteblivit från inskrivning eller under något år av tjänstetiden uteblivit från honom enligt § 27 under samma år åliggande tjänstgöring, må detta icke räknas honom till godo såsom tjänsteår i beväringen, förrän han fullgjort all honom enligt § 27 åliggande tjänstgöring eller tjänstgöringsskyldighet enligt nämnda lagrum av annat skäl icke längre föreligger för honom. Huru förhållas skall, då värnpliktig uteblivit från endast del av årets tjänstgöring, bestämmer Konungen.

§ 7.

Vapenför värnpliktig uttages till *linjetjänst*. Icke vapenför värnpliktig, som icke är till krigstjänst oduglig, uttages till *handräckningstjänst*.

§ 16.

2. Förefinnes anledning till uppskov enligt mom. 1 ännu vid inskrivningsförrättningen det år, under vilket den värnpliktige fyller tjugufyra år, befrias han från fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring.

¹⁾ Se 1939: 223.

3. Bliver inskriven värnpliktig till följd av sådan orsak, som omförmäles i § 4, oduglig till krigstjänst, äger han att, på framställning hos behörig inskrivningsnämnd, varda frikallad från värnpliktens vidare fullgörande.

4. I enahanda ordning skall vidare från fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring befrias:

- a) till svensk — — — tjugusex år;
- b) svensk medborgare — — — tjugusex år; samt
- c) en var — — — mom. 1 stadgas.

5. Där, utan att fall, varom ovan i denna paragraf sägs, är för handen, synnerliga skäl därtill föreligga, må Konungen helt eller delvis befria inskriven värnpliktig, som därom anhåller, från fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring.

§ 19.

3. Under den — — — av sjöruddföringsbefälhavaren.

Beslut, som av områdesbefälhavaren meddelas i sådant ärende, skall underställas näst därefter sammanträdande inskrivningsrevision och må ej gälla, förrän detsamma blivit av revisionen prövat; dock att sjöruddföringsbefälhavares beslut beträffande å sjömanshus inskriven värnpliktig, som med laga förfall varit frånvarande från inskrivningsförrättning, skall gälla, till dess detsamma blivit av revisionen prövat.

4. Sjöruddföringsbefälhavaren må även under den del av året, som infaller emellan inskrivningsrevisionens sammanträde och näst infallande inskrivningsförrättning, utöva i mom. 3 omförmälda åligganden och befogenheter beträffande å sjömanshus inskriven värnpliktig, vilken med laga förfall varit frånvarande från inskrivningsförrättning för sjömanshus eller som haft fast anställning såsom sjökadett, kustartillerikadett, reservkadett, mariningenjörskadett, marinintendentskadett eller reservintendentskadett.

Under nu nämnd tid må jämväl inskrivningsbefälhavare beträffande å sjömanshus icke inskriven värnpliktig, som haft fast anställning såsom sjökadett, kustartillerikadett, reservkadett, mariningenjörskadett, marinintendentskadett eller reservintendentskadett, utöva i mom. 3 omförmälda åligganden och befogenheter.

Beslut, som — — — inskrivningsnämnden prövat.

5. I andra fall än som i mom. 3 och 4 avses må Konungen, när särskilda skäl därtill äro, medgiva icke inskriven värnpliktig eller värnpliktig, som vid tidigare inskrivningsförrättning eller eljest frikallats från värnpliktens fullgörande, att undergå inskrivning utan att avvakta näst infallande inskrivningsförrättning. Sådan inskrivning ombesörjes av vederbörande inskrivningsbefälhavare eller sjöruddföringsbefälhavare med de åligganden och befogenheter, som enligt mom. 1 tillhöra inskrivningsnämnd.

§ 26.

Av infanteriet, trängtrupperna och intendenturtrupperna tilldelade, till linjetjänst uttagna värnpliktiga, vilka icke avlagt studentexamen eller erhållit avgångsbetyg från gymnasiet eller lyceets näst högsta årsklass vid allmänt

läroverk eller vid annan läroanstalt förvärvat ett kunskapsmått, som, enligt vad Konungen förordnar, skall anses däremot svara, uttagas 20 % för utbildning till underbefäl eller fackmän.

§ 27.

2. Tjänstgöringstid för värnpliktiga, uttagna till handräckningstjänst.

Till handräckningstjänst uttagen värnpliktig är skyldig att, på sätt Konungen närmare förordnar, under fredstid tjänstgöra i sammanlagt ett-hundraåttio dagar, vilken tjänstgöring skall fullgöras antingen i en följd eller ock med en första och en andra tjänstgöring. Tjänstgöringen skall fullgöras före utgången av andra året efter inskrivningsåret.

2 a. Beredskapstjänstgöring.

Värnpliktig, som uttagits till linjetjänst vid hären eller i linjetjänst tilldelats kustartilleriet, är skyldig att under fredstid, där Konungen med hänsyn till krigsberedskapen så prövar nödigt och i den ordning Konungen bestämmer, fullgöra en beredskapsövning om högst trettio dagar före utgången av fjärde året efter inskrivningsåret.

§ 33.

1. För värnpliktig — — — annorlunda bestämma:

a) att den värnpliktige under hela sin tjänstetid tillhör icke blott det truppslag vid hären eller den tjänst vid marinen eller flygvapnet, som han tilldelats eller vartill han överförs, utan även den värnpliktsgrupp, vartill han uttagits eller överförs;

b) att den — — — han överföres; samt

c) att, om — — — tillhörande landstormen.

§ 34.

2. Värnpliktig, som i mom. 1 oförmäles, överföres till linjetjänst, därest han ej med hänsyn till sin kroppsbeskaffenhet eller eljest bör överföras till handräckningstjänst.

Denna lag träder i tillämpning omedelbart efter utfärdandet, där ej annat framgår av det följande.

De nya bestämmelserna i § 1 och § 3 mom. 1 skola — utan hinder av vad § 52 värnpliktslagen innehåller däremot stridande — första gången tillämpas å de värnpliktiga, vilka enligt de äldre bestämmelserna skolat med utgången av år 1940 jämlikt § 1 upphöra att vara värnpliktiga eller jämlikt § 3 mom. 1 övergå till landstormen.

Bestämmelserna i § 27 mom. 2 och 2 a skola i sin äldre lydelse alltjämt tillämpas å före år 1940 inskrivna, till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga.

År 1940 inskrivna, till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga skola i den ordning Konungen närmare bestämmer överföras till linjetjänst.

*Utdrag av protokollet över försvarsärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 17 maj 1940.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WESTMAN, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, BAGGE, ANDERSSON, DOMÖ.

Chefen för försvarsdepartementet, statsrådet Sköld, anmäler vissa spörsmål rörande ändringar i värnpliktslagen och anför därvid följande.

I. Ändring av värnpliktsåldern samt tjänstetiden i beväringen och landstormen (värnpliktslagen §§ 1 och 3).

Tidigare i dag har jag anmält frågan om vissa förändringar i arméns krigsorganisation m. m. och därvid hemställt om avlåtande av proposition till riksdagen med därav föranledda förslag.

I värnpliktshänseende påkallar den föreslagna förändrade arméorganisationen, för att det därigenom uppkommande ökade personalbehovet skall säkerställas, att tjänstetiden i beväringen utökas med ett år och sålunda bestämmas till 16 år i stället för nuvarande 15. Då landstormen härigenom går miste om en årsklass, erfordras jämväl en ökning av tjänstetiden i landstormen med ett år, eller med andra ord en höjning av värnpliktsålderns övre gräns från nuvarande 45 till 46 år.

I anslutning till det anförda upptager det förslag till lag om vissa ändringar i värnpliktslagen som jag här går att framlägga *dels* den ändringen i § 1, att svensk man är värnpliktig från och med det kalenderår, under vilket han fyller tjugu år, till och med det, under vilket han fyller fyrtiosex år, *dels ock* ändrad lydelse av § 3 mom. 1, varigenom tjänstetiden i beväringen bestämmas till sexton år.

De nya bestämmelserna torde böra tillämpas första gången å de årsklasser, vilka enligt nuvarande bestämmelser skolat med utgången av år 1940 upphöra att vara värnpliktiga respektive överföras till landstormen.

**II. Frågan om de värnpliktigas hänförande till årsklass (årsgrupp)
(§ 5 mom. 2 värnpliktslagen).**

I skrivelse den 8 november 1939 har riksdagens militieombudsman gjort framställning rörande åtskilliga spörsmål beträffande de värnpliktigas rullföring och inkallelse, vilka spörsmål blivitt aktuella genom erfarenheter i sammanhang med inkallelser till förstärkt försvarsberedskap.

Sedan chefen för försvarsstaben anbefallts att avgiva yttrande över militie-

ombudsmannens nämnda framställning, har överbefälhavaren över rikets försvarskrafter på föredragning av chefen för armén i skrivelse den 18 december 1939 — med förmlän att den utredning som i anledning av remissen påginge i ärendet ännu icke kunnat slutföras — anför, att ur ärendet syntes kunna utbrytas och behandlas för sig frågan om de värnpliktigas hänförande till årsklass (årsgrupp).

I sistnämnda avseende har militieombudsmannen anför, i huvudsak följande:

Av grundläggande betydelse för den värnpliktige, när han skulle söka bedöma sin eventuella inställeskyldighet vid en inkallelse, vore att han visste, vilken årsklass han tillhörde. Årsklassen kunde nämligen icke alltid betecknas med det år, under vilket den värnpliktige fyllt tjugo år. Om den värnpliktige utan laga förfall uteblivit från inskrivning eller från honom åliggande tjänstgöring, finge det år han uteblivit icke räknas honom till godo såsom tjänsteår i beväringen. Den värnpliktige kunde sålunda icke alltid lita på, att den årsklassbeteckning, som angäves av hans värnpliktsnummer, vore riktig. Visserligen angäves i det bevis om fullgjord mönstring, som den värnpliktige erhöle vid den årliga mönstringen, vilken årsklass han tillhörde, men ofta undginge denna uppgift hans uppmärksamhet. Ofta strede den sålunda erhållna uppgiften om årsklass mot anteckningarna i inskrivningsboken. Det vore nämligen synnerligen vanligt, att en omföring av en värnpliktig från en årsklass till en annan icke föranledde någon rättelse eller komplettering av den värnpliktiges inskrivningsbok, vare sig detta berodde på att boken icke av rullföringsbefälhavaren infordrades för vederbörlig anteckningsinförande eller, vilket vore långt vanligare, på att den värnpliktige underlåte att ställa sig till efterrättelse rullföringsbefälhavarens anfordran att insända boken. Själva inskrivningsnumret, som ju innehöle en uppgift om årsklass (årsgrupp) vid inskrivningen, ändrades aldrig vid omföringar. Att värnpliktig icke finge räkna sig år, under vilket han utan laga förfall uteblivit från inskrivning eller tjänstgöring, till godo såsom tjänsteår i beväringen, vållade även svårigheter när det gällde att bedöma, vid vilken ålder den värnpliktige överginge från beväringen till landstormen. Värnpliktig tillhörde nämligen beväringen i femton *tjänsteår*, icke till viss levnadsålder. Om visst år icke av den värnpliktige finge tillgodoräknas såsom tjänsteår, uppsköttes därmed också inträdet i landstormen. Då inskrivningsboken ofta saknade anteckning om överföring till landstormen hade den värnpliktige icke alltid så lätt att avgöra om han tillhörde beväringen eller landstormen. Det anförda kunde betecknas såsom en av de brister i själva systemet för de värnpliktigas rullföring m. m. som medverkat till att inkallelseförfarandet fungerat mindre tillfredsställande genom att inkallelsekungörelserna icke kunnat avfattas med erforderlig tydlighet.

För egen del har *överbefälhavaren* anför, i huvudsak följande:

Även överbefälhavaren ansåge, att nuvarande lagbestämmelse angående tillgodoräknande av tjänsteår i beväringen — med därav följande svårighet för såväl myndigheter som värnpliktiga att rätt hänföra dessa senare till årsklass (årsgrupp) — vore en av de mest bidragande orsakerna till att felaktigheter förekommit i samband med inkallelse av äldre värnpliktiga. Det syntes därför önskvärt, att nämnda lagbestämmelse ändrades i sådan riktning, att överensstämmelse mellan födelseår och årsklass i största möjliga utsträckning åstadkommes. Inskrivningsböckernas uppgifter om födelseår kunde nämligen så gott som undantagslöst anses vara riktiga. Syftet syntes kunna nås därest § 5 värnpliktslagen ändras därhän, att det år, då värnpliktig utan laga förfall eller beviljat uppskov uteblivit från in-

skrivning eller tjänstgöring, finge tillgodoräknas honom såsom tjänstetid respektive tjänsteår i beväringen, så snart han fullgjort all honom enligt § 27, mom. 1 eller 2 och 2 a, värnpliktslagen åliggande tjänstgöring eller sedan tjänstgöringsskyldighet enligt sistnämnda lagrum av annat skäl icke längre föreläge för honom. Härigenom komme nämligen varje värnpliktig från och med den tidpunkt, då han fullgjort beredskapsövning eller därifrån befriats, att redovisas i årsklass (årsgrupp) motsvarande sitt födelseår ända till dess han skulle fullgöra obligatorisk landstörmsövning. Fullgjordes icke landstörmsövningen i rätt tid, kunde omföring utan olägenhet ske på sätt nu vore föreskrivet. Vore den värnpliktige vid omföringen från femte årsklassen så gammal, att han redan uppnått landstörmsåldern, borde omföringen på samma sätt som nu ske till landstormens yngsta årsklass i stället för till åldersklassen. Dessa båda fall inverkade emellertid icke på inkallelseförfarandet vid mobilisering eller förstärkt försvarsberedskap ur den värnpliktiges synpunkt. Rullförings- och landstörmsområdesbefälet måste dock alltid ihågkomma, att landstormens yngsta årsklass kunde innefatta icke »rättåriga» värnpliktiga. Någon ändring i nuvarande bestämmelser syntes i dessa fall icke erforderlig. Genom den ifrågasatta lagändringen skulle en avsevärt ökad säkerhet vinnas ifråga om inkallelseförfarandet vid mobilisering m. m. Den som uteblivit från inskrivning eller tjänstgöring kunde icke heller sägas därigenom undslippa att sona sin förseelse. För uteblivandet hade han nämligen i varje fall blivit bestraffad. Den ytterligare bestraffning, som förlusten av tjänstetidsberäkning i beväringen sannolikt avsåge att utgöra, kunde näppeligen hava någon reell betydelse så länge dels landstormen toges i anspråk för rikets försvar i praktiskt taget samma utsträckning som beväringen, dels värnplikten upphörde med det kalenderår, under vilket den värnpliktige fyllde fyrtiofem år, oavsett huru länge han undanhållit sig från inskrivning eller tjänstgöring. Tjänstetidsberäkningen enligt nuvarande grunder medförde emellertid en avsevärd extra arbetsbörd för rullföringsbefälet, oreda och oklarhet ur inkallelsesynpunkt såväl vid landstörmsövningar som vid mobilisering m. m. samt betydande kostnader för statsverket i form av hämtnings-, rese- och postverkskostnader etc. Nu ifrågavarande ändringar kunde vidtagas helt oberoende av den omläggning av de värnpliktigas rullföring och redovisning, som i övrigt kunde visa sig erforderliga.

Den ifrågasatta ändringen av § 5 värnpliktslagen krävde motsvarande ändringar i inskrivningsförordningen. Sålunda måste ändringar införas i § 5 mom. 2, § 86 mom. 4 och 5, samt i § 88, mom. 1 d).

I anslutning härtill har överbefälhavaren hemställt, att § 5 mom. 2 värnpliktslagen måtte erhålla följande lydelse:

»Tjänstetiden i beväringen beräknas från början av nyssnämnda år. Vad sålunda sagts skall gälla även för värnpliktig, som till följd av laga förfall eller beviljat uppskov inskrives under ett senare år än i mom. 1 sägs.

Har värnpliktig utan laga förfall eller beviljat uppskov under något år uteblivit från inskrivning eller under något år av tjänstetiden uteblivit från honom enligt § 27 under samma år åliggande tjänstgöring, må detta år räknas honom till godo såsom tjänstetid, respektive tjänsteår i beväringen först sedan han fullgjort all honom enligt § 27 mom. 1 eller 2 och 2 a åliggande tjänstgöring eller sedan tjänstgöringsskyldighet enligt nämnda lagrum av annat skäl icke längre föreligger för honom. Huru förhållas skall, då värnpliktig uteblivit från endast del av årets tjänstgöring, bestämmer Konungen.»

Departements-
chefen.

Den nuvarande ordningen för de värnpliktigas rullföring och inkallelse till tjänstgöring har i vissa avseenden fungerat på ett mindre tillfredsställande sätt, då den utsatts för större påfrestningar, såsom var fallet vid höstens inkallelser till förstärkt försvarsberedskap. Visserligen torde då en viss ovana vid dylika inkallelser av mera omfattande slag hava bidragit till svårigheterna, men under alla förhållanden kvarstå — såsom militieombudsmannen i sin förenämnda skrivelse närmare framhållit — vissa brister i systemet, som skulle kunna avhjälpas genom ändrade bestämmelser. En av dessa brister har avseende å de värnpliktigas hänförande till årsklass (årsgrupp). Nu gällande bestämmelser därutinnan äro, såsom militieombudsmannen och chefen för försvarsstaben framhållit, ägnade att medföra en viss oklarhet ur inkallelsesynpunkt, i det att den värnpliktiges födelseår stundom icke överensstämmer med året för den årsklass (årsgrupp), vartill han hänföres. Denna olägenhet torde, såvitt värnpliktslagen angår, kunna undanröjas genom en ändring i § 5 mom. 2 av den innebörd chefen för försvarsstaben föreslagit. En dylik ändring upptages därför i det lagförslag jag här går att framlägga.

III. Upphävande av värnpliktslagens bestämmelser om befrielse på grund av familjeskäl från värnpliktens fullgörande i fredstid (§ 4 värnpliktslagen).

Enligt 1914 års värnpliktslag (SF nr 202) § 16 mom. 2 kunde *uppskov med inskrivning* till nästföljande års inskrivningsförrättning medgivas ende arbetsföre sonen, sonsonen eller dottersonen till orkeslös eller vanför fader, farfader, morfader eller till änka, fränskild eller övergiven hustru eller ogift kvinna, ende arbetsföre fostersonen till orkeslös eller vanför fosterfader eller till fostermoder, ävensom ende arbetsföre brodern till ett eller flera minderåriga eller vanföra faderlösa syskon, dock endast såvida sagda föräldrar, far- eller morföräldrar eller fosterföräldrar eller syskon voro av hans arbete för sitt uppehälle väsentligen beroende. Hade sådan för sitt uppehälle av den värnpliktiges arbete väsentligen beroende anhörig, som nyss nämnts, av samme värnpliktige erhållit försörjning alltifrån början av kalenderåret närmast före inskrivningsförrättningen eller, där behovet av försörjning uppstått först vid senare tidpunkt, alltifrån behovets uppkomst, kunde även i det fall, att den värnpliktige icke var den ende arbetsföre sonen, sonsonen, dottersonen, fostersonen eller brodern, uppskov med inskrivningen medgivas honom, därest han var den ende, som veterligen kunde lämna nödigt försörjningsbidrag.

Förefanns anledningen till uppskovet ännu vid inskrivningsförrättningen det år, under vilket den värnpliktige fyllde tjugufyra år, *frikallades* han enligt samma paragrafs mom. 3 *från värnpliktens fullgörande i beväringen under fredstid*.

I 1924 års proposition (nr 21) med förslag till värnpliktslag likställdes värnpliktiga, vilkas hustru och barn enligt 1912 års familjeunderstödsför-

ordning kunde komma i åtnjutande av dylikt understöd, i fråga om rätten till uppskov med och frikallelse från värnpliktens fullgörande med de i § 16 mom. 2 av 1914 års lag avsedda värnpliktiga. Denna ändring dikterades av sociala och humanitära skäl och av hänsyn till det enligt 1924 års försvarsproposition minskade behovet av vapenövade.

1924 års riksdags försvarsutskott utgick i sitt utlåtande nr 2 (sid. 309) från, att såväl de i 1914 års lags § 16 mom. 2 avsedda värnpliktiga som ock s. k. familjeförsörjare skulle frikallas från värnpliktens fullgörande under fredstid och hemställdes fördenskull, att stadgande härom måtte införas i 4 §, som i anledning därav borde uppdelas på två skilda moment.

I 1925 års proposition (nr 51) med förslag till värnpliktslag upptogs § 4 med i stort sett den av 1924 års försvarsutskott föreslagna formuleringen. Kungl. Maj:ts förslag blev av riksdagen bifallet (skrivelse nr 310).

I 1936 års proposition angående värnpliktslag (nr 226) föreslogs i nu ifrågavarande hänseende icke någon förändring i förhållande till 1925 års värnpliktslag. Särskilda utskottet vid 1936 års riksdag ifrågasatte icke heller någon ändring. Utskottet ville emellertid framhålla vikten av att de omständigheter, som kunde komma att åberopas till stöd för ansökningar om befrielse från värnpliktens fullgörande under fredstid enligt § 4 mom. 2, underkastades en noggrann prövning. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag (skrivelse nr 327).

Statistiken rörande de värnpliktiga utvisar, att de i § 4 mom. 2 b) och c) 1925 års värnpliktslag (§ 4 mom. 2 a) och b) i 1936 års värnpliktslag) angivna befrielseorsakerna medföra relativt stor avgång i värnpliktskadern. Medeltalet befriade från värnpliktens fullgörande under fredstid av angivna orsaker utgjorde sålunda under tiden 1926—1939 1,875 per år, motsvarande ett procenttal av 3,07 av samtliga inskrivningsskyldiga. Häri äro dock icke de inräknade, vilka befriats senare än vid inskrivningstillfället.

Sedan årets riksdag antagit det genom propositionen nr 94 framlagda förslaget till förordning om familjebidrag åt värnpliktiga under tjänstgöring i fredstid (fredsfamiljebidragsförordning), innebärande bland annat, att flertalet av de i § 4 mom. 2 värnpliktslagen angivna kategorierna försörjningsberättigade skola få komma i åtnjutande av ett i förhållande till vad som nu gäller väsentligt förbättrat familjebidrag, torde till behandling böra upptagas frågan om en jämkning av de i det föregående berörda stadgandena i värnpliktslagen.

I detta sammanhang vill jag framhålla, att en dylik jämkning av värnpliktslagens ifrågavarande stadganden varit på tal i samband med tillkomsten av fredsfamiljebidragsförordningen. I det till grund för propositionen liggande förslaget i ämnet av sociala försvarsberedskapskommittén uttalades sålunda (propositionen nr 94 sid. 7), att kommittén med hänsyn till tidsläget och senare tiders allmänna tendens inom befolkningsrörelsen ansett det vara angeläget att i möjligaste mån bereda sådant stöd åt de värnpliktigas familjer, att värnpliktslagens ifrågavarande bestämmelser kunde, om så befunnes erforderligt, utan större olägenhet sättas ur kraft. I det vid propo-

sitionen fogade utdraget av statsrådsprotokollet över försvarsärenden (sid. 9) uttalade jag, att jag i likhet med kommittén ansåge det angeläget, att familjebidragen under fredstjänstgöring avvägdes så, att bestämmelserna om befrielse av familjeskäl från värnpliktstjänstgöring kunde om så befunes önskvärdt, göras mindre kategoriska än för närvarande.

Vid övervägande av frågan om eventuella inskränkningar i berörda bestämmelser om befrielse från värnpliktstjänstgöring torde böra jämföras avgränsningen av den underhållsberättigade kretsen enligt 4 § 2 mom. värnpliktslagen och den av riksdagen antagna fredsfamiljebidragsförordningen. Jämlikt förordningens 2 § är kretsen av underhållsberättigade något snävare avgränsad än vad fallet är i värnpliktslagen, i det att far- och morföräldrar samt syskon uteslutits ur förordningen. Om de skäl som förestavat denna gränsdragning har sociala försvarsberedskapskommittén uttalat följande (propositionen sid. 14):

Med hänsyn till vad förut anförts om önskvärdheten av att frikallelse från värnpliktstjänstgöring i fredstid ej skall nödvändiggöras av familjeskäl kunde det emellertid — i analogi med det förut berörda stadgandet i § 4 mom. 2 värnpliktslagen — ifrågasättas, om ej far- och morföräldrar samt syskon borde inräknas i kretsen av bidragsberättigade. Kommittén har emellertid utgått ifrån att de fall, då värnpliktiga försörja dylika anhöriga, äro så pass sällsynta, att de icke böra föranleda avvikelser från den rationella gräns, som den legala underhållsskyldigheten innebär. För övrigt torde dessa fall i allmänhet kunna tillgodoses genom annan form av social hjälp även utan anlitanande av fattigvård. Kommittén har således stannat för att förorda samma krets av bidragsberättigade som enligt förslaget till familjebidragslag.

Då en uppmjukning av värnpliktslagens kategoriska bestämmelser om befrielse från värnpliktens fullgörande i fredstid sålunda ansetts påkallad, icke minst av försvarspolitiska och demografiska skäl, har i enlighet med de anförda synpunkterna inom försvarsdepartementet upprättats en *promemoria* med förslag till ändringar i värnpliktslagen i bland annat förevarande avseende. I promemorian hava upptagits tvenne alternativa förslag, det första innebärande fullständigt slopande av de i § 4 mom. 2 värnpliktslagen angivna befrielseorsakerna, och det andra avseende en förvandling av befrielseorsakerna ifråga till uppskovsanledningar, med andra ord i stort sett en återgång till den i 1914 års värnpliktslag gällande ordningen. Beträffande det första alternativet har i promemorian anförts, att denna lösning torde vara den av sociala försvarsberedskapskommittén förordade. Det syntes ej heller kunna förnekas, att vissa skäl talade för en sådan åtgärd. Med den förändring i den allmänna uppfattningen av värnplikten, som ägt rum på senare tid, i förening med det föreslagna väsentligt utökade ekonomiska skyddet för den värnpliktiges familj och närstående, syntes de flesta av de skäl, som tidigare åberopats till förmån för befrielse från värnpliktens fullgörande i fred, under nu avsedda förhållanden hava förlorat sin bärkraft.

Över ifrågavarande promemoria hava utlåtanden avgivits av *överbefälhavaren över rikets försvarskrafter, chefen för armén, chefen för marinen, chefen*

för flygvapnet och flygförvaltningen, arméförvaltningen, marinförvaltningen, överståthållarämbetet samt länsstyrelserna i Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Norrbottens län. De hörda myndigheterna hava så gott som undantagslöst förordat ett slopande av bestämmelserna om befrielse från värnplikens fullgörande av familjeskäl i anslutning till de i departementspromemorian anförda synpunkterna.

Gentemot den alternativt ifrågasatta lösningen att förvandla befrielseorsakerna ifråga till uppskovsanledningar — vilken förordats allenast av länsstyrelsen i Norrbottens län — har *överståthållarämbetet* anfört följande:

Såvitt ämbetet kan finna, måste med det senare alternativet följa, att praktiskt taget var och en, som vid inträde i värnpliktsåldern har hustru eller barn, som för sitt uppehälle är väsentligen beroende av hans arbete, kommer att bliva befriad från fredstjänstgöring, då hans försörjningsplikt i regel torde vara oförändrad, då han uppnår 24 år. Samma förhållande torde för övrigt i stor utsträckning även komma att vara för handen beträffande värnpliktiga, som hava försörjningsskyldighet mot andra anhöriga än hustru och barn. Med hänsyn till det trängande behovet att tillvarataga alla möjligheter för höjande av landets försvarskraft förordar *överståthållarämbetet* därför det förstnämnda alternativet.

Ämbetet kan i detta sammanhang icke underlåta framhålla det stötande i, att med nuvarande regler värnpliktig, som just uppnått värnpliktsåldern, på grund av försörjningsplikt befrias från all fredstjänstgöring, medan samtidigt äldre värnpliktiga, vilka ofta hava tyngre försörjningsskyldigheter, månad efter månad nödgas fullgöra beredskapstjänstgöring.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår torde tiden nu vara inne för en omprövning av gällande värnpliktslags stadganden om befrielse av familjeskäl från värnplikens fullgörande under fredstid. Vid övervägande av denna fråga har jag kommit till den uppfattningen, att ett fullständigt slopande av dessa bestämmelser innebär den mest rationella lösningen. Väl kan detta synas innebära en långt gående åtgärd, men med hänsyn såväl till de nya fredsfamiljebidragsbestämmelserna som till önskvärdheten att under nuvarande förhållanden kunna uttaga så stor del som möjligt av landets levande värnkraft kan den alternativt föreslagna utvägen med uppskov på grund av familjeskäl under visst antal år och därefter befrielse icke sägas vara rationell. Jag förbiser härvid icke, att familjeskäl i enstaka fall även i framtiden kunna vara av beskaffenhet att böra föranleda uppskov med fredstjänstgöringen. För dessa fall torde emellertid de i § 16 mom. 5 och § 17 mom. 1 d) värnpliktslagen givna föreskrifterna om befrielse från, respektive uppskov med tjänstgöring vara tillfyllest.

På grund av vad nu anförts har i det upprättade lagförslaget § 4 mom. 2 fått utgå ur lagen, varjämte härav betingade redaktionella jämkningar i vissa andra lagrum vidtagits. Därvid har jag även funnit mig böra föreslå, att den befrielse från värnplikens fullgörande under fredstid, som nu kan meddelas jämlikt § 16 mom. 2, 4 och 5, anges skola avse fullgörande av i § 27 föreskriven tjänstgöring; den nuvarande lydelsen kan nämligen föranleda till den icke avsedda tolkningen, att jämlikt nämnda lagrum befriade

*Departements-
chefen.*

värnpliktiga icke skulle kunna i fredstid inkallas till tjänstgöring jämlikt § 28 eller 36 mom. 2. Något stadgande om att befrielsen jämväl skall avse landstörmsövning jämlikt § 36 mom. 1 torde icke vara påkallat; värnpliktig, som på grund av befrielse icke fullgjort någon tjänstgöring tidigare, torde emellertid i allmänhet icke komma att inkallas till landstörmsövning.

I detta sammanhang torde böra påpekas, att i och med borttagandet av befrielsegrunderna ur värnpliktslagen den tanken ligger nära till hands att upptaga de på grund av hittills gällande bestämmelser befriade värnpliktigas värnpliktsförhållanden till ny omprövning. Denna fråga, vilken sammanhänger med frågan om förnyad prövning av inskrivningsförhållandena för vissa värnpliktiga, som tidigare frikallats på grund av kroppsfel, är emellertid av så komplicerad natur, att jag icke nu är beredd att upptaga densamma till närmare bedömande.

IV. Upphävande av värnpliktslagens bestämmelser om den s. k. kategoriklyvningen (värnpliktslagen § 7 m. fl.).

I förberörda departementspromemoria har även till behandling upptagits frågan om upphävande av värnpliktslagens bestämmelser om den s. k. kategoriklyvningen. Härom anföres i *promemorian* i huvudsak följande:

Kategoriklyvningen — vilken av 1919 års försvarsrevision föreslogs i besparingssyfte — upptogs i 1924 och 1925 års försvarspropositioner och genomfördes i sistnämnda års försvarsordning samt bibehölls i 1936 års försvarsordning. Den innebär i huvudsak, att de vapenföra värnpliktiga uppdelas i två olika kategorier, nämligen för linjetjänst avsedda och ersättningsreserv. Den förra kategorien skall erhålla en sådan fredsutbildning, att av densamma krigsdugliga formationer i erforderlig omfattning kunna omedelbart organiseras vid inträffande mobilisering. Ersättningsreserven däremot erhåller endast en helt kort grundläggande utbildning i fred, så att den vid mobilisering kan ingå i depåerna för att efter kompletterande utbildning dels ersätta avgången vid fälthären, dels vid behov tagas i anspråk för uppsättande av nya formationer. Handräckningstjänsten i fredstid utföres huvudsakligen av ersättningsreserven. För säkerställandet av mobiliseringsbehovet uttages till linjetjänst — förutom samtliga vapenföra studenter och likställda, samtliga inom Gotlands militärområde inskrivna vapenföra värnpliktiga ävensom vissa å sjömanshus inskrivna värnpliktiga — ett till siffran bestämt antal av övriga vapenföra värnpliktiga. Till ersättningsreserven uttages återstoden av de vapenföra värnpliktiga.

Till ersättningsreserven uttagen värnpliktig är enligt 1936 års värnpliktslag skyldig att, på sätt Konungen närmare förordnar, under fredstid tjänstgöra i sammanlagt 180 dagar, vilken tjänstgöring skall fullgöras antingen i en följd eller ock med en första och en andra tjänstgöring. Tjänstgöringen skall fullgöras före utgången av andra året efter inskrivningsåret. Sådan värnpliktig är vidare — såvitt avser värnpliktiga, som inskrivits år 1936 eller senare — skyldig att, där Konungen med hänsyn till krigsberedskapen så prövar nödigt och i den ordning Konungen bestämmer, under fredstid fullgöra en beredskapsövning om högst 30 dagar före utgången av fjärde året efter inskrivningsåret. Där så med hänsyn till storleken av årskontingenten värnpliktiga finnes böra ske, äger Konungen förordna, att viss del av de till ersättningsreserven uttagna värnpliktiga icke skall inkallas till tjänstgöring under fredstid.

Beträffande kategoriklyvningens verkningar framgår av statistiken rörande de värnpliktiga, att av de under åren 1926—1939 vid lantrullföringsområdena inskrivningsskyldiga värnpliktiga, i medeltal per år 61,605, ett antal av, likaledes i medeltal, 14,312 uttagits till ersättningsreserven, motsvarande en procentsiffra av omkring 23. Av årsklasserna 1926—1939, tillhoppa ungefär 850,000 man, utgöras i runt tal 200,000 man av ersättningsreservister. På grund av tillämpningen av stadgandet om befogenhet för Konungen att icke inkalla viss del av ersättningsreserven till tjänstgöring under fredstid har av årsklasserna 1926—1939 ett ungefärligt sammanlagt antal av 40,000 man icke erhållit någon utbildning.

Emellertid hava med hänsyn till det utrikespolitiska läget ersättningsreservister alltsedan år 1938 i viss omfattning tagits i anspråk för fullgörande av andra uppgifter än handräcknings- och depåtjänst, varjämte överföringar av ersättningsreservister till linjetjänst förekommit. Sålunda inkallades genom generalorder nr 1845/1938 visst antal ersättningsreservister av årsklass 1937 till tjänstgöring vid »beredskapsförband», till artilleriet för utbildning i luftvärnstjänst samt till tjänstgöring vid kustartilleriet. Motsvarande åtgärder vidtogos under 1939 beträffande vissa ersättningsreservister av 1938 års klass. Vidare hava genom Kungl. Maj:ts beslut den 21 mars 1940 och generalorder samma dag, nr 1071, jämlikt § 28 värnpliktslagen inkallats — tillika med vissa utbildade linjetjänstare av 1930—1935 års klasser — vissa utbildade ersättningsreservister i depåtjänst av årsklasserna 1933—1939.

Genom förenämnda beslut den 21 mars 1940 har första steget tagits för neutraliserande av kategoriklyvningens verkningar i avseende å utbildningen av äldre årsklasser. Då det kan förväntas, att statsmakterna avse att fortsätta på den sålunda inslagna vägen, torde det böra övervägas att helt slopa kategoriklyvningen för framtiden.

Ett upphävande av kategoriklyvningen kommer enligt vad som framgår av en i 1930 års försvarskommissions betänkande, del V, sid. 4, intagen sammanställning att medföra en höjning av antalet linjetjänstare under åren 1941--1945 med följande antal för ett vart av nämnda år: 6,700, 3,100, 2,400, 1,000 och 300. Sammanställningen utvisar vidare, att av 1940 års klass 9,000 man beräknas bli uttagna till ersättningsreserven. Med hänsyn härtill synes det böra övervägas att omföra dessa värnpliktiga till linjetjänst, vilket lärer påkalla särskild lagbestämmelse.

De *myndigheter*, vilka avgivit utlåtanden över promemorian, hava samtliga beträffande själva principfrågan om kategoriklyvningens upphävande uttalat sig för en sådan åtgärd.

Arméförvaltningen har beträffande den ökning av antalet till linjetjänst uttagna värnpliktiga, som skulle följa av kategoriklyvningens upphävande, framhållit, att det i promemorian för olika år angivna antalet sannolikt kunde komma att icke obetydligt ökas, därest de i gällande besiktningsreglemente uppställda fordringarna på de till linjetjänst uttagna värnpliktigas kropps-konstitution underginge vissa smärre jämkningar. En ytterligare utväg för värnpliktigkontingentens ökning vore att genom ändring i värnpliktslagens § 16 möjliggöra att även efter det år, varunder vederbörande fyllde 24 år, verkställa efterundersökningar å värnpliktiga, som ansetts tillfälligt oförmögna till krigstjänst.

Chefen för marinen har anført, att då en ökning av utbildningstiden för

till linjetjänst uttagna värnpliktiga i enlighet med av chefen för kustartilleriet tidigare ingivna förslag åtminstone icke för närvarande syntes komma att äga rum, borde vid kustartilleriet liksom vid hären möjlighet föreligga att anordna beredskapstjänstgöring enligt i värnpliktslagen § 27 mom. 2 a angivna grunder. Nämnda lagrum borde i anslutning härtill ändras att gälla jämväl kustartilleriets till linjetjänst uttagna värnpliktiga. — Vid den föreslagna ändringen av värnpliktslagen § 19 mom. 4 borde samtidigt en formell felaktighet rättas. Som numera mariningenjöraspiranter vore att anse som värnpliktiga borde ordet »mariningenjöraspirant» utgå ur texten.

Chefen för flygvapnet och flygförvaltningen hava berört vissa organisationsfrågor i samband med de föreslagna lagändringarna och därvid anfört följande:

Borttagandet av kategoriklyvningen kommer att för flygvapnets del nödvändiggöra vissa förändringar i de årliga värnpliktskontingenternas styrka och sammansättning. Man torde nämligen få utgå ifrån, att den blivande kategorien handräckningstjänstare icke kommer att numerärt räcka till för att ersätta samtliga nuvarande ersättningsreservister i yrkestjänst och i depå-tjänst samt handräckningstjänstare. Fördenskull böra beträffande flygvapnet de nuvarande, för yrkestjänst avsedda ersättningsreservisterna efter upphävd kategoriklyvning uttagas bland linjetjänstarna — en åtgärd, som även motiveras därav, att övervägande antalet av de för yrkestjänst avsedda värnpliktiga åtfölja krigsförbanden i fält och sålunda böra uttagas av de till linjetjänst dugliga. Härigenom blir den nuvarande linjekontingenten utökad.

Återstoden av de nu för ren handräckningstjänst avsedda värnpliktiga — d. v. s. de till depå- och handräckningstjänst uttagna — kommer följaktligen efter upphävd kategoriklyvning att utgöras av handräckningstjänstare. Det må emellertid bemärkas, att flygförbandens nuvarande antal värnpliktiga i ren handräckningstjänst under årens lopp visat sig vara alltför knappt beräknat. Orsakerna till kravet på ökat antal värnpliktiga i handräckningstjänst äro flerfaldiga. Sålunda hava flottiljernas flygfält blivit utvidgade och därmed medfört större behov av handräckning. De nya förläggningarna med sin utspridda bebyggelse kräva också ökad handräckning. Den utvidgade utbildnings- och övningsverksamheten har ävenledes medfört ökat behov av målhandräckning och av personal för transport, lastning och lossning av ammunition, bomber och drivmedel. Av här nämnda skäl måste flygvapnet således tilldelas en ökad kontingent handräckningstjänstare. Storleken av denna kontingent kan närmare angivas först efter verkställd detaljutredning i ärendet.

Framhållas må nödvändigheten av att samtliga vid 1940 års inskrivningsförrättningar uttagna, flygvapnet tilldelade ersättningsreservister och handräckningstjänstare alltjämt — oavsett en under året upphörd kategoriklyvning — komma att tillhöra flygvapnet såsom linjetjänstare eller handräckningstjänstare.

*epartements-
chefen.*

Även jag hyser den uppfattningen, att åtgärder nu böra vidtagas för ett upphävande av kategoriklyvningen. Icke minst med hänsyn till den i det föregående berörda nya krigsorganisationen, som innebär en kraftig utökning av linjeförbanden, torde alla möjligheter att öka linjekontingenterna böra tillvaratagas. I den mån dessa kontingenter på grund av nativitets-

nedgången komma att minskas, torde det bliva erforderligt att framdeles tillgripa ytterligare åtgärder, bland annat i enlighet med de av arméförvaltningen anförda riktlinjerna. Med lösningen av dessa spörsmål torde emellertid såsom jag i det föregående anført tillsvidare få anstå.

Jag finner mig sålunda böra förorda, att sådana ändringar nu vidtagas i värnpliktslagen, att kategoriklyvningen upphäves. Till en början bör det grundläggande stadgandet i § 7 värnpliktslagen ändras därhän, att alla vapenföra värnpliktiga uttagas till linjetjänst och icke vapenföra värnpliktiga, som icke äro till krigstjänst odugliga, till handräckningstjänst. I anslutning till ändringen i § 7 föreslås, att § 24, vilken reglerar de värnpliktigas fördelning på linjetjänst, ersättningsreserv och handräckningstjänst, skall helt utgå. Fördelningen av linje- och handräckningstjänstarna på de olika försvarsgrenarna förutsättes skola ske enligt i kommandoväg utfärdade bestämmelser på grundval av tillgången på värnpliktiga samt med hänsyn till mobiliserings- och fredsbehoven. De utav chefen för flygvapnet och flygförvaltningen i deras förenämnda utlåtande framförda synpunkterna rörande flygvapnets behov av handräckningspersonal m. m. torde sålunda kunna vinna beaktande i denna ordning.

I det vid propositionen nr 49 till innevarande års riksdag fogade utdraget av statsrådsprotokollet över försvarsärenden uttalade jag beträffande verkningarna i värnplikthänseende av den i propositionen föreslagna utökningen av flygvapnet bland annat följande:

De föreslagna utvidgningarna av flygvapnet medföra, såsom chefen för flygvapnet i sin skrivelse den 31 januari 1940 framhållit, att den för flygvapnet enligt nu gällande bestämmelser (§ 24 värnpliktslagen) avsedda årliga kontingenten värnpliktiga i linjetjänst, 1,500 man, måste utökas. I likhet med vad som nu gäller för Svea flygflotilj böra således för en var av de nytillkommande jaktflottiljerna räknas med en årlig vintergrupp om 80 värnpliktiga och en årlig sommargrupp om 90 värnpliktiga i linjetjänst, vartill komma cirka 100 ersättningsreservister årligen.

Förslag till de ändringar i värnpliktslagen, som må betingas av de nya förbandens tillkomst, torde jag få framlägga i ett senare sammanhang.

Med den föreslagna lagändringen, som såvitt nu är i fråga innebär, att den legala kontingenteringen av linjetjänstarna upphör, torde nyssberörda utvidgning av flygvapnet icke påkalla någon särskild föreskrift i värnpliktslagen.

I det uppgjorda lagförslaget har vidare § 55 föreslagits skola utgå, varjämte erforderliga följdändringar vidtagits i §§ 19, 22, 26, 27, 33 och 34. I anslutning till dessa ändringar har det av chefen för marinen gjorda yrkandet om ändring i § 19 mom. 4 beaktats och sålunda ordet »mariningenjörspaspirant» utgått ur lagtexten.

Såsom i det föregående anförts har chefen för marinen på anförda skäl hemställt om sådan ändring av värnpliktslagen § 27 mom. 2 a, att den där omförmälda beredskapsövningen — vilken nu åvilar värnpliktig, som uttagits till linjetjänst vid hären eller till ersättningsreserven — komme att åläggas jämväl värnpliktig, som uttagits till linjetjänst vid kustartilleriet. Med hänsyn

till vad chefen för marinen anfört och då den ifrågasatta lagändringen torde komma att medföra en beaktansvärd ökning av kustartilleriets krigsberedskap, har jag ansett mig böra biträda detta förslag. I lagförslaget har därför i § 27 mom. 2 a stadgats skyldighet jämväl för kustartilleriets till linjetjänst uttagna värnpliktiga att fullgöra beredskapsövning.

Såsom anförts i den förenämnda promemorian kan det beräknas, att av 1940 års klass omkring 9,000 man komma att tilldelas ersättningsreserven. Vid sådant förhållande torde på sätt i promemorian jämväl anförts böra övervägas att överföra dessa värnpliktiga — vilkas uttagning till ersättningsreserven redan bestämts vid årets inskrivningsförrättningar — till linjetjänst. För min del anser jag en dylik åtgärd befogad, och fördenskull har i lagförslaget införts en övergångsbestämmelse rörande omföring av ersättningsreservisterna av 1940 års klass till linjetjänst i den ordning Konungen bestämmer. Även i övrigt äro vissa övergångsbestämmelser erforderliga, vilka närmare framgå av lagförslaget.

V. Visst tillägg till § 19 värnpliktlagen.

I sitt utlåtande över den i det föregående berörda promemorian har *chefen för armén* framhållit, att i ett flertal fall under senare tid behov förelagat att kunna verkställa inskrivning av värnpliktig mellan inskrivningsrevisionens sammanträde och påföljande års inskrivningsförrättningar. Sålunda hade t. ex. icke inskrivna ynglingar, som vid septemberkrisen 1939 av egen drift återvänt från utlandsvistelse i främmande världsdel, måst avvakta 1940 års inskrivningsförrättningar för att bli inskrivna. Då dessa ynglingar i vissa fall icke haft medel till sin försörjning under längre tid här i landet, hade de måst återvända till utrikes ort. Därest möjlighet förelagat att verkställa deras inskrivning under hösten 1939, skulle de hava kunnat inkallas för fullgörande av värnpliktstjänstgöring. Med hänsyn till dessa förhållanden syntes sådana bestämmelser böra införas i § 19, att inskrivningsbefälhavare i vissa fall medgäves rätt att verkställa inskrivning mellan inskrivningsrevisionens sammanträde och påföljande års inskrivningsförrättningar.

*Departements-
chefen.*

Erfarenheten ger vid handen, att det skulle vara önskvärt att i vissa fall kunna verkställa inskrivning av värnpliktiga, som så önska, mellan inskrivningsrevisions sammanträde och påföljande års inskrivningsförrättning, något som med nu gällande bestämmelser icke låter sig göra annat än i ett i 19 § 4 mom. angivet specialfall. Chefen för armén har därvid pekat på det fallet, att svenska i utlandet bosatta medborgare efter världskrigets utbrott hit återvänt för att inskrivas såsom värnpliktiga. Men även för det fall, att tidigare av en eller annan anledning från värnplikten frikallade personer önskat bli inskrivna såsom värnpliktiga, hava de nu gällande bestämmelserna visat sig hinderliga.

På grund av vad nu anförts synes till § 19 värnpliktlagen böra göras ett tillägg av innebörd, att Konungen må, när särskilda skäl därtill äro,

medgiva icke inskriven värnpliktig eller värnpliktig, som vid tidigare inskrivningsförrättning eller eljest frikallats från värnpliktens fullgörande, att undergå inskrivning utan att avvakta näst infallande inskrivningsförrättning. Sådan inskrivning torde böra ombesörjas av vederbörande inskrivningsbefälhavare eller sjörullföringsbefälhavare. Bestämmelserna härom torde böra sammanfattas i ett nytt femte moment till § 19 värnpliktslagen.

I detta sammanhang torde böra omnämnas, att inom försvarsdepartementet tillkallade sakkunniga för utredning rörande frågan om det framtida ordnandet vid förstärkt försvarsberedskap och mobilisering av den inre bevakningstjänsten i landet (*bevakningsutredningen*) den 15 april 1940 framlagt ett betänkande i ämnet, vilket i viss mån berör de värnpliktigas tjänstgöringsförhållanden. Bevakningsutredningen har sålunda föreslagit, att meniga värnpliktiga tillhörande landstormen skola till ett antal av omkring 5,000 uttagas för bevakningstjänst och ställas till polismyndigheternas föfogande för bevakningen i städer och stadsliknande samhällen. Uttagningen för polisbevakningstjänst borde i allmänhet ske i samband med inträdet i landstormsåldern. De till polistjänst uttagna landstormsmännen borde undergå härför särskilt avpassad utbildning. Denna måste dock inskränkas till det mest elementära och syntes med hänsyn härtill kunna äga rum inom ramen för den landstormsövning, varom stadgas i § 36 mom. 1 värnpliktslagen. Landstormsövningarna för de till polisbevakning uttagna borde få karaktären av kurser med polismän som lärare och syntes böra förläggas till infanteriregementena. De till polisbevakningstjänst uttagna landstormsmännen borde i fråga om sina värnpliktsförhållanden vara underkastade de regler som gälla för landstormsmän i allmänhet. Om inkallelse till bevakningstjänst vid krig eller krigsfara skulle Konungen förordna med stöd av § 36 mom. 2 värnpliktslagen.

Över bevakningsutredningens betänkande hava infortrade utlåtanden avgivits av åtskilliga militära och civila myndigheter. För egen del har jag icke varit i tillfälle att fatta slutlig ståndpunkt till förslaget i fråga; ett fullständigt genomförande av detsamma torde för övrigt svårigen låta sig göra under nu rådande förhållanden. I detta sammanhang vill jag endast hava uttalat, att en sådan anordning som den av bevakningsutredningen föreslagna — därest den ur andra synpunkter finnes vara önskvärd — synes kunna genomföras utan att någon ändring av värnpliktslagens bestämmelser därav påkallas. Den utbildning i bevakningstjänst för de därtill uttagna landstormsmännen, som av utredningen föreslås skola äga rum under de ordinarie landstormsövningarna, torde sålunda kunna betraktas som värnpliktstjänstgöring i verklig mening, liksom ock inkallelse till bevakningstjänst under krig eller krigsfara bör kunna äga rum med tillämpning av § 36 mom. 2. Avsikten är nämligen att bevakningsmännen under sin tjänst alltjämt skola utgöra en del av krigsmakten, ehuru de för visst ändamål ställas till polismyndighets föfogande.

Ytterligare anser jag följande förhållande böra i detta sammanhang bringas till riksdagens kännedom: Som ett led i försvarsberedskapens stärkande hava härens värnpliktiga tillhörande bland annat årsklasserna 1934 och 1935 (delvis även äldre årsklasser) samt motsvarande årsgrupper av klasserna A och B under år 1939 varit inbeordrade för fullgörande av extra beredskapstjänstgöring. Årsklasserna 1936—1938 och motsvarande årsgrupper hava likaledes fullgjort extra tjänstgöring genom inkallelser i samband med den anbefallda förstärkta försvarsberedskapen. Då det kunde förmodas, att sådan beredskapstjänst skulle bli erforderlig även för de yngsta årsklasserna, d. v. s. 1939 och 1940 års klasser och motsvarande årsgrupper, vilkas första tjänstgöring i huvudsak infaller under åren 1940 och 1941, och det måste anses önskvärt, att ifrågavarande värnpliktiga redan vid inställelsen till första tjänstgöringen ägde kännedom om längden av och tiden för den extra tjänstgöringen, har genom generalorder den 28 februari 1940 (nr 779), i anslutning till militära försvarsberedskapscirkuläret och med hänvisning till av Kungl. Maj:t tidigare fattat beslut angående förstärkt försvarsberedskaps intagande, bestämts, att sistnämnda värnpliktiga skola jämlikt värnpliktslagen § 28 fullgöra viss extra beredskapstjänstgöring i direkt anslutning till den dem eljest åliggande tjänstgöringen. Denna beredskapstjänstgöring, vars längd bestämts till 64 dagar (i vissa fall 100 dagar), har införts i de tjänstgöringsföreskrifter, som enligt värnpliktslagen skola utfärdas i kommandoväg (vapenövningstabeller för härens beväring 1939/40 och 1940/41).

Departementschefens hemställan.

Efter att hava redogjort för det i det föregående omnämnda, inom försvarsdepartementet upprättade förslaget till lagändringar, innefattade i förslag till *lag om vissa ändringar i värnpliktslagen den 30 juni 1936 (nr 443)* av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, hemställer departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen antaga nämnda förslag.

Till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan behagar Hans Maj:t Konungen lämna bifall samt förordnar, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Lars Wikland.